

Віра (внутрішнє переконання – наслідок прихованого інтересу) сліпого хлопчика стає вирішальною у судовому процесі. Тріє демонструє парадокси (французької) судової системи. Суд не хвилює, що хлопчик плутається в показаннях (де він був, коли чув останню перепалку батьків), він багато разів надає хлопчику слово, не піддаючи сумніву його чесність, надаючи йому можливість спотворювати факти. Суд, проявляючи чудеса толерантності, не дає відвід свідку, не ізолює його від звинувачуваної, а дозволяє обом проживати в одному будинку. Для суду і «суспільства» (допитливих глядачів в залі суду), схоже, важливим стає не те, що хлопець чув чи бачив, а чию сторону він обере. Соціальна працівниця, яка опікується неповносправним, має формальне завдання оберігати його від впливу матері, однак, коли Даніель звертається до неї за порадою, вона пропонує йому обрати щось одне – якусь «одну віру». Оскільки в «пам'яті» батька дитина бачить лише пустоту, вона, як і суспільство, жертвою якого вона є, обирає «за Фрейдом».

Формальною основою стрічки Тріє (як і в попередніх) є сконструйована ситуація, в якій неймовірна близькість до популярного в європейському мистецтві початку нового століття жанру documentary лише підкреслює її «неповну» справжність. Імітація неспішного «кінематографічного» розвитку (тривалість дві з половиною години) й чітка «театральна» фіксація поворотних подій у стрічці перетинаються. За рахунок якісного сценарного конструкту, що на початку видається абстракцією на різні теми, переважно внутрікадрового монтажу, тонко нюансованої гри всіх без винятку акторів – ця імітація призводить до розшарування глядацького сприйняття на кілька каналів. У фільмі багато крупних планів, однак обличчя героїв зберігають таємницю, як би в них не вдивлявся. Більше того, аналіз побаченого для глядача може розтягнутися до днів, або й тижнів. Яке б рішення у справі (винуватості чи невинуватості героїні) глядачі, як і присяжні, не прийняли, вони залишаться в дурнях. Бо якщо вони вирішать, що героїня винна, то будуть безсердечними (адже хто знає, що в чужій сім'ї відбувається насправді. І з ким залишиться сліпий хлопчик, якщо батько мертвий, а мати за ґратами). Якщо глядачі вирішать, що героїня невинна, – стануть співучасниками. Звісно, найбільш правильним рішенням суду було б передати справу на дорозслідування, а не закривати її, вводити суспільство в оману, мовляв, істину знайдено чи її знайти неможливо.

Сміливо розкриваючи широкий спектр настроїв європейського суспільства, висвітлюючи чимало гостросоціальних тем, вдало вплетених в основну сюжетну канву, Жустін Тріє насамперед зосереджує нашу увагу на правовій нерівності та смертельній небезпеці, яка ховається в інфантильності недоторканих індивідів, – й у цьому найбільш актуальний сенс стрічки. Окрім Золотої пальмової гілки в Канні, фільм здобув п'ять премій Європейської кіноакадемії: за найкращі фільм, режисуру, сценарій, жіночу роль та монтаж.

«Варяг»: північна легенда від Роберта Еггерса

Анастасія Канівець

«Варяг»

Сценаристи Сігурйон Біргір Сігурссон –

«Сйон» і Роберт Еггерс

Режисер Роберт Еггерс

Оператор Джарін Блашке

В ролях: Александр Скарсгард, Аня Тейлор-Джой,

Ніколь Кідман, Ітан Гоук, Віллем Дефо.

США, 2022

Історія Гамлета в декораціях доби вікінгів... Несподівано? Радше ні, коли пригадати, що Шекспір надихався середньовічним сказанням про Амлета, сина ютландського правителя. Мотив помсти кровному родичу, що кладе відбиток на все життя і неухильно веде вперед, до невідворотного трагічного кінця – взяв за основу свого «вікінгського» фільму Роберт Еггерс, доповнивши його настроями й мотивами скандинавського епосу. Молодий режисер, чиї «Відьма» й «Маяк» вже набули культового статусу, відомий вмінням передавати атмосферу минулого, майстерно наситивши її відчуттям страху, приреченості... і похмурої краси. «Варяг» (в оригіналі «The Northman», себто «норман», «півничанин») тут водночас подібний до попередніх фільмів і геть інший.

Почнемо з відмінностей. На відміну від більш камерних, «артхаузних» попередників, «Варяг» ближчий до традиційного голлівудського історичного бойовика: з більшим бюджетом, більшою кількістю «зірок», комерційно привабливішим історичним сетингом, нарешті, впізнаваною історією, в якій глядачі, залежно від освіти й вподобань, можуть впізнати «Гамлета», «Короля Лева», або ж обох – майже безпрограшний рецепт успіху. Якому могло би стати на заваді... мабуть, хіба що оте саме тяжіння до «авторського» кіно. Під час перегляду фільму не відпускає відчуття, що автор намагався балансувати між комерційним кіно і артхаузом, між бажанням сподобатись широкому глядачу і творчо поекспериментувати на новому матеріалі. Звісно, і те, й інше можна поєднати, проте «Варягові» це вдалося не у всьому. Зокрема, наведений вище голлівудський «рецепт» вступив у суперечність зі звичною шанувальникам Еггерса манерою. Режисера нерідко означають як візіонера, його фільми приваблюють передусім тонко переданим і обіграним образом минулого. У «Варязі» ж зіркові актори, попри весь свій професіоналізм, радше стають на заваді фільмовій імєрсивності: Ніколь Кідман у

Александр Скарсгард і Аня Тейлор-Джой у фільмі «Варяг». Режисер Роберт Еггерс. США, 2022.

ролі красуні-королеви (хоча монолог Гудрун – одна з найсильніших сцен у фільмі, що перевертає сприйняття всієї історії), Ітан Гоук – король Аурванділ, втілення чоловічої сили і мужності, навіть Аня Тейлор-Джой в черговому образі загадкової дівчини з містичним даром і покликанням – всі вони викликають відчуття вже баченого й знаного, знайомих масок в середньовічному антуражі. Винятком є хіба що Александр Скарсгард, який органічно влився в образ месника Амлета; правда, для виконавця цей фільм і означав більше, ніж для інших: актор давно мріяв про «вікінгський» фільм, і саме зустріч з Еггерсом дозволила йому втілити мрію. Нарешті, не можна не згадати про Віллема Дефо в маленькій, але яскравій ролі блазня Хайміра; сцена з його засушеною головою стала дотепною й моторошною алюзією на гамлетівський монолог про Йоріка.

Ця ж сцена стала і однією з найбільш «еггерсівських» у фільмі, нагадавши, за що люблять творчість цього режисера: за занурення в глибини людської уяви та віри, за сміливу гру з міфом. І того, й іншого у фільмі досить, і сцени ці – одні з найкращих. Міф, обряд та реальність переплетені в моментах ініціації Амлета, підготовки берсерків до бою, пророкуваннях жерців... Ось Амлет добуває меч в кургані – і перед нами розгортається сцена-диптих з уяви й дійсності, розіграна в запиленій темряві гробниці, у магічному колі з місячного сяйва. Просто-таки оживий фрагмент зі скандинавських сказань... що з них, власне, і скомпонована фільмова історія. Авторів важливо було показати світ уявлень своїх персонажів... точніше, уявлень для нас, але вищої, «справжньої» дійсності для них. Переважно це сцени нічні або ж підземні, тож і панує в них примхлива гра світла й тіні, з якої щораз виринають людські постаті у майже потойбічному освітленні вогню чи місяця. Центральною тут – і загалом кульмінаційною у фільмі – є сцена фінального двобою Амлета й Фйольніра у «воротах Хель», біля діючого вулкану (події розгор-

таються в Ісландії). Червона імла, підсвічена вогняними потоками лави, що в ній зішлись в смертельному герці дві могутні постаті, – образ ефектний, проте це не просто красивість: локація зайвий раз підкреслює, що конфлікт Амлета й Фйольніра має екзистенційний характер і може бути вирішений лише в смерті. Така доля, таке призначення Амлета – і це те, що найбільше вирізняє його від Гамлета: якщо ренесансний герой захоплює глядача роздумами над проблемою вибору, для середньовічного його попередника все наперед визначено, і гідний для воїна шлях – не намагатися уникнути долі, а йти їй назустріч.

В Україні «Варяг» пройшов малопоміченим. Це не дивно, враховуючи, що на екрани фільм вийшов у розпал російського наступу; на додачу, поступ українського кіно, що якраз-таки у 2022 році представило низку яскравих прем'єр і заявило про прем'єри майбутні, затьмарив інші кіноновини. Тим часом, якраз-таки український глядач мав би оцінити стрічку: частина подій (до того ж, вирішальних для протагоніста) відбувається у Київській Русі, на теренах сучасної України; староукраїнська звучить у фільмі поруч зі староісландською. Русинкою є й головна героїня Ольга, кохана та союзниця Амлета й мати його майбутньої дитини. Остання має продовжити рід і славу героя, ставши згаданою в пророцтві дівою-владаркою (слід гадати, натяк на княгиню Ольгу). Зрештою, саме в контексті 2022 року образ Ольги зазвучав особливо символічно: маючи найгірше з-поміж усіх персонажів становище – дівчина, військова здобич, рабиня – саме вона сама вершить свою долю, зберігає власну гідність, повертає свободу і вирушає додому, без коханого, зате з майбутньою правителькою в лоні – чим не втілення опірності й вітальності? Достоту, українська жінка! Та несподівана для самих авторів нитка, що зв'язала їхній підкреслено історичний фільм із не менш епічним сьогоденням...